

NOVIČE

gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti. sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XIII.

V Ljubljani v sredo 14. marca 1855.

List 21.

Nekaj od gnojenja senožet.

Da gnojenje travnikom dobro tekne, sem tudi jez prepričan; pa ta dobrota se le takrat popolnoma kaže in pride posestniku v prid, kadar se po pameti gnoji. Vidil sem že večkrat gnoj zadne tedne zime na travnik voziti, pa kakošen gnoj! suha slama je bila, v kateri je le tu in tam kakošna konjska figa tičala; v 2 ali 3 tednih se je ta še bolj posušena slama sopet na kupe pograbila. Res je, da je senožet, ki je bila s slamo pokrita, prej zelenela, pa je uprašanje: ali je to ravnanje toliko koristi doneslo, kolikor je gospodarju z vožnjo gnoja na travnik, z grabljenjem in drugo vožnjo s travnika domú stroškov prizadjalo?

Kdor hoče travnike gnojiti, da se gnoj splača, mora imeti dober, preležan in masten gnoj.

Kako jez travnike gnojim, kako se z dobrim gnojem oskerbljujem, in kako so moje gnojne jame narejene, bom v sledečem povedal, — znabiti da kakošnega posnemovavca najdem.

Imam namreč troje zidanih jam za gnoj; prvo na dvorišu blizo hleva pri straniših (sekretih) — v to se spravlja vsakdanji gnoj od konj, smeti in druga šara, kakor tudi od časa do časa gnoj od krav. Druge dve jami ste nekoliko od hiše, obe ste z zidom ena od druge ločene, za to ločitev je pa tudi stena iz dil, ali pa tudi iz kakošnega pletenja dobra; na vsako vižo mora pa tudi zid pri dnu jame lukno imeti, da gnojnica iz ene jame v drugo more. Ta predelk je namreč le zato, da se gnoj obeh jam ne meša. Globoke so jame 3 do 4 čevljev, dno je tako poravnano in z ilovco zabito, da visi iz obeh jam vse na eno plat ene jame. Tam, kjer je druga jama nar nižja, pa v enem kotu jame še za 3 do 4 čevlja globokeje, in tudi na vse štiri plati toliko široka. Dve strani te globokeje jame ste zidane (v tem kotu je namreč zid že sperva toliko nižje zidan bil), druge dve strani ste pa iz kolov tako visoko narejene, da ste z unanjem zidom gnojnih jam ravne. Na to vižo se gnojnica iz obeh jam med kolmi scejja v to globokejo jamo, ali prav za prav v štirno, v kateri poslednjič navadna tromba stoji. Na to vižo so jame za gnoj pripravljene.

Kadar je jama na dvorišu polna gnoja, se ta gnoj 4 do 5 voz v drugo bolj plitvo jamo izpelje; med ta gnoj se še svinskega pomeša, vse dobro po celi jami poravná, pohodi in kakošna dva persta na debelo z zemljo pokrije. Na to vižo se v to jamo tako dolgo gnoj dopeljuje, da je do verha polna.

Pred ko je jama pri hlevu zopet polna, se gnoj iz polne druge jame v tretjo naj bolj globoko jamo premeče, poravná, in tako, kakor je že povedano bilo, s parstjo pokrije. Tako gré delo z gnojem naprej, dokler niso jame polne, ali pa dokler se gnoj ne potrebuje. Na to vižo pride bolj slamnati gnoj na dan, ko je še le v kratkem iz hleva ali pa iz druge, v tretjo jamo premetan bil; že bolj preležani iz dna prejšnje jame pa pride naverh. S tim večkratnim prekidanjem se gnoj dobro premeša in terdo vtlačí, zemlja, s katero se vsaki v drugo jamo na novo pripeljani

in uni iz druge v tretjo jamo prekidani gnoj pokrije, množi gnoj, in lovi tiste drobce gazov, ki posebno ob toplem vremenu iz gnoja puhté in brez zemlje — kmetovavcu v zgubo — v zrak beže. Kadar gospodar misli, da je gnoj v eni ali drugi poslednjih dveh jam suh, se s trombo gnojnica na-nj natromba, da se ne vname in ne splesnijo. Večkrat ko se to ponavlja, boljše je, da se gnoj gnojnice dobro napije in kar je moč redivnih drobčev navzame.

Kolikor gnoj gnojnice v sebi ne obderži, se sčasoma spet v jamo ali štirno izcedí. Na to vižo je gospodar v stanu gnojnico za močenje gnoja, zelnika, kakošne njive ali pa travnika porabiti.

Vsak vé, da je za travnike in rahle gorke njive vležan in masten, za ilovnato bolj težko in merzlo zemljo pa bolj slamnat gnoj koristnejši.

(Konec sledí.)

Koristnost vélikega korenja ali vélike merkve, in kako ga sejati?

(Konec.)

Kdaj se véliko korenje domú spravlja?

Navadni čas, da se véliko korenje z njive spravlja, je sred mesca oktobra (kozoperska). Če je takrat vreme suho, toliko bolje je.

Kjer je zemlja lahka in rahla, se zamore korenje z roko izruvat; kjer je pa zemlja debela in težka, je pa matike potreba ali pa vil z dvema rogloma, ki blizo skupej stojita. Kodar je pa veliko korenja, imajo poseben plug zato. Potem se mu odreže perje in to se zmeša z drugo klajo in kot rezanca poklada živini.

Spravljanje vélikega korenja.

Véliko korenje se ne smé popred spravljeti, dokler ni popolnoma suho, in spraviti se mora na tako mesto, kjer mu niso miši in podgane na škodo. Topli hrami (kleti) niso dobri za shrambo korenja. Tudi se ne smé skladati na velike kupe, ker bi sicer sapa (zrak) ne mogla skoz-nje pihati. — Ako zima ni premerzla, mu nič ne dé, če čez zimo ostane v suhem in zračnem hramu ali v kolnici (šupi); kadar pa zmerzovati začne, se mora na debelo pokriti s slamo.

Dobivanje semena.

Seme vélikega korenja je precej drago in ker tudi ni vselej pravega semena dobiti, je treba, da si ga gospodar sam prideluje. To je pa toliko lože, ker je to korenje prav bogato semena, in če ga gospodar na suhem dobro spravlja, mu ostane 3 do 4 leta dobro.

Korenje je dveletna rastlina, tedaj seme nareja drugo leto; zato je treba v ta namen prvo leto izbrati naj lepše, ravne in ne predebele korene, in to semensko korenje naj se položi na mestu, kjer je zmerzline obvarovano, v pesek, kateri ni presuh pa tudi premoker ne.

Korenju, ktero ima biti za seme, se perje poreže en pavec nad glavo, pa le vunanje perje se mu smé porezati, notranje ali serčno (matica) pa ne.

NOVIČE

gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XIII.

V Ljubljani v saboto 17. marca 1855.

List 22.

Nekaj od gnojenja senožet.

(Konec.)

Ako ima posestnik na popisano vižo gnoj pripravljeno, ga jemlje po potrebi iz ene ali druge jame, ki je s frišnim in preležanim gnojem napravljena.

Jez vozim v jeseni kolikor je moč dobro preležani gnoj na ta ali uni travnik, kjer previdim, da ga je bolj potreba; ga dam, kar se dá natanko strositi, in v miru ležati, da ga dež in sneg spirata. Čez zimo in proti spomladi, kadar je gnoj po travniku suh, ga dam z grabljami še bolj zdrobiti in raztegniti, da se zemlja povsod pognoji.

Proti spomladi, kadar je čas kertine poravnati in drugo šaro s travnika pograbit, se pelje nalašč za to opravilo narejena brana, (ki jo bom spodej bolj natanko popisal) na travnik, ki je tudi z valjarjem tako previdena, da valjar po potrebi pred ali pa za brano teče.

Omenjena brana se pa takole naredi. Vzameta se dva, na enem koncu nekoliko kriva, po 6 do 7 čevljev dolga lesa, ki imata podobo in debelost snincov (Schlitten-Kufen). V ta dva lesa so po celi dolgosti za en ali poldrugi čevlj narezan luknje izdolbele ali pa izvertajo, potem, ko gospodar šprunceljne robate ali pa okrogle vdelači hoče. Šprunceljni se naredé po 4½ do 5 čevljev dolgi in se v prej omenjene luknje vtaknejo in dobro zagojzde. Po takem je narejena brana 6 do 7 čevljev dolga, do 5 čevljev pa široka, in ima podobo navadnih nosilnic (trág). H tej brani se naredi še en valjar, debelji ko je boljši je, pa tako dolg, da gré med oba stranska sninca. Valjar se vdela na koncu brane, kjer stranice krive niso; konji se pa na tem krivem koncu priprežejo.

Ko se ob suhem vremenu na travnik pride, se brana tako s kakošno hosto zaplete, da šibkeji konci doli, debelji pa med šprunceljne ležati pridejo. Dobro je konce še enmalo privezati, da se ven ne izlečejo. Naj bolje je za to rabo ternjeva hosta, ker od vsake druge dalje terpi.

Če imamo na senožeti le kertine poravnati in pa zdrobiti gnoj, ki je zdaj prav suh, se hosta bolj pri tem koncu brane nadebelo zaplete, kjer so stranice krive, in tako, da tanki konci hoste proti valjarju gledajo, vendar pa pod valjar seči ne smejo. Zdaj se konji vprežejo, tako, da valjar od zad teče in se travnik povleče; ternje razruši kertine, zdrobí ostanjke gnoja in razčeše tudi mah, valjar pa, ki za brano teče, pritisne drobce zemlje in zdrobljenega gnoja k tlam. Če je brana prelahka, se še kak čok ali pa kamen na-njo naveže.

Menda mi bojo umni gospodarji verjeli, ako jim iz skušnje rečem, da se na to vižo s parom konj in dvema človekoma en dan več in bolje opravi, kakor 15 delavcov opravi z grabljami. Gnoja ni treba na kupe devati in domú voziti; ostane naj zdrobljen v večletno korist na travniku, in to, mislim, je pravo gnojenje travnikov.

Ako se pa mešanica (kompost) na travnik vozi (kar je več del navada), se pa konji na tistem koncu priprežejo, kjer je valjar; hosta se pa narobe, namreč tako zaplete, da debeli konci proti valjarju, šibkeji pa proti kervinam derže, tako, da zdaj valjar pred hosto teče, zakaj, med mešanico so kepe blata ali druge ilovnate zemlje; te kepe mora valjar streti, ternje jih pa raztroši tako, da za brano, če je bilo dovelj suho, ni zemlje, mešanice in kertin viditi. Vse se tako med travo skrije, da misliš, da je zemlja zginila kot kafra.

Tudi za semena zavleči je ta brana dobra, se vé pa da valjar mora od zad teči, toda zemlja mora rahla biti, in storiti se dá to le pri širokih krajih ali ogonih.

J. Pajk.

Gospodarske skušnje.

(Kako se dajo otrobi tudi za človeški živež obrniti). Znano je, da otrobi imajo dokaj redivnega v sebi; to pa se navadno le za živino rabi in ne pride ljudem v prid. V vsaki hiši se pa dá to, kar je za človeški živež pripravnega, lahko iz otrobov dobiti (izvleči) in za kruh obrniti. Posebno v dražih letinah bi se ne smelo to zanemarjati. Kako pa se izvleče to, kar je še za človeka dobrega, iz otrobov? Prav lahko takole: Daj otrobe v topli vodi dobro namočiti, da se iz njih izvlečejo vsi moknati deli; potem izžmi otrobe v platnenem pertu prav dobro in to močnato vodo vmesi v moko za kruh. Kruh na to vižo napravljen je dober, tečen in se ne razloči od navadnega kruha. Ostali otrobi so še zmiraj za živinsko klajo pripravni.

(Kako z naj večjim pridom porabiti krompirjevo perje?) Krompirjevec pokladati živini za klajo, ni dobro, ker ji več škoduje, kakor koristi, — kuriti ž njim pa se tudi ne splača, ker celó malo gorkote dá. Naj bolje je, ako se krompirjevec oberne za gnoj, in sicer tako, da se koj, ko se krompir z njive spravlja, krompirjevec raztroši po deteljsu in čez zimo ležati pustí; še bolje pa je, ako se nastilja ž njim v hlevu.

Kako se zamorejo rogovi goveji živini obrniti, kamor gospodar hoče?) Vsaka goveja živina se nam že na prvi pogled bolj prikupi, če ima rogove lepo nastavljene. Da ji rastejo, kakor gospodar želi, naj na tisti strani, kamor ima po volji gospodarjevi rog rasti, v rog 2 ali 3 majhne zarezice vreže, ki naj bojo toliko globoke, kolikor taleb ali herbet noža iznaša. In rogovi se bojo sčasoma lepo obrnili, kamor gospodar hoče.

(Da se ptuja živina v hlevu z domačo privadi) so v Tirolih do dobrega poterdili lahak pomoček, ki v tem obstoji, da tista živina, ki se ima med seboj privaditi, po glavi in vratu, kakor deleč se ena drugo voha in liže, se z žganjem umije. Če je bila živina pred tem še tako huda, si je zdaj berž prijazna.